УДК 81’255

М.О. Зайцева

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ВІЙСЬКОВИХ ТЕКСТІВ: СИНТАКСИЧНИЙ РІВЕНЬ

Стаття присвячена проблемам перекладу військових текстів на синтаксичному рівні. Авторка зазначає, що загальні підходи до вирішення цієї проблеми є добре вивченими, але наразі бракує досліджень щодо особливостей перекладу текстів конкретного жанру. До такої групи текстів належать військово-публіцистичні тексти.

Ключові слова: *військово-публіцистичні тексти, мовні засоби,синтаксичні засоби, військові терміни, пасивний стан, розщеплене речення.*

Зайцева М. А. Особенности перевода военных текстов: синтаксический уровень. *Статья посвящена проблемам перевода военных текстов на синтаксическом уровне. Автор обращает внимание, что общие подходы для решения этой проблемы хорошо изучены, но на данном этапе существует мало исследований, анализирующих особенности перевода текстов определенного жанра. К такой группе текстов принадлежат военно-публицистические тексты.*

Ключевые слова: *военно-публицистические тексты, языковые средства, синтаксические средства, военные термины, страдательный залог, разделенные предложения.*

Zaitseva M. A. Some Peculiarities of Translation of Military Texts: the Syntactical Level. *The article is devoted to the problems of translation of military texts on the syntactical level. The author pays attention that the general approaches to the solution of this problem are well studied, but at this stage, there are few researches that examine the peculiarities of translation of texts of a certain genre. The military-publicist texts belong to such group of texts.*

Key words: *military-publicist texts, language means, syntactic means , military terms, passive voice, cleft sentences.*

Питання галузевого перекладу взагалі та військового перекладу зокрема постійно знаходяться в центрі уваги фахівців з перекладу[1; 2]. Слід відзначити, що загальні підходи до вирішення цієї проблеми досить добре вивчені, але особливості перекладу текстів конкретного жанру або конкретної групи текстів залишаються поза сферою інтересів дослідників, тобто є недостатньо вивченими. До такої групи текстів належать військово-публіцистичні тексти. У літературі з та перекладу військових документів Великобританії, Канади й США можна знайти лише окремі зауваження з цього питання, що не мають характеру систематичного вивчення [1; 2]. Проте не менш важливим є вивчення структурних та лінгвістичних особливостей військових текстів в аспекті перекладу, що є особливо актуальним на цьому етапі розвитку армії та внутрішніх військ МВС України. Це пояснюється певною низкою факторів: по-перше, Україна здобула незалежність понад 18 років, має свою армію та внутрішні війська, але й до цього часу українська мова не функціонує в повному обсязі в цих структурах. Уся військова документація в СРСР

© Зайцева М.О., 2013

велася російською мовою, тому наразі українські військові спеціалісти повинні створювати практично з нуля термінологію, структуру документів та їх новий формат; по-друге, широке міжнародне співробітництво у військовій сфері вимагає відповідних знань щодо особливостей міжнародної документації; по-третє, за цим напрямом бракує літератури, довідників та словників для подолання цієї проблеми. По-четверте, інтеграція України в Європейський союз, НАТО та участь у миротворчих операціях ООН потребує стандартизації у сфері бойових документів, які мають забезпечувати згуртовану роботу військового контингенту. Отже, актуальність теми є очевидною.

Мета роботи – дослідити особливості перекладу військових текстів на синтаксичному рівні. Досягнення окресленої мети потребує розв'язання таких завдань: визначити типові елементи військово-публіцистичних текстів з погляду їхньої синтаксичної організації; виявити особливості перекладу військових текстів на синтаксичному рівні.

Матеріалом дослідження слугували навчальні посібники, а також Інтернет-сайти офіційних військових установ США.

У військовій літератури виокремлюють стійкі різновиди текстів, що розрізняються за своїм призначенням і змістом. Отже, за класифікацією відомого лінгвіста Г. Стрєлковського, яка базується на функціональному і змістовному підходах, зі всієї сукупності військових текстів виділяються дві окремі групи текстів: тексти інформаційного змісту; тексти, що регламентують життя і діяльність військ.

У першій групі можна виділити чотири підгрупи: військово-наукові тексти; військово-технічні тексти; військово-інформаційні тексти; військово-публіцистичні тексти. Друга група сформована такими підгрупами: статути та настанови; військово-ділові тексти [2].

Серед останніх чітко виокремлюють накази, розпорядження, доповіді, повідомлення, тобто такі різновиди військових текстів, що зазвичай уважаються військовими документами. Окремо Г. Стрєлковський розглядає військові мемуари.

Якщо проаналізувати мовне наповнення зазначених текстів, то, з погляду лексичного наповнення, усі військові матеріали відрізняються від будь-яких інших широким використанням військової та науково-технічної термінології, наявністю певної кількості стійких словосполучень, характерних тільки для військової сфери спілкування, великою кількістю спеціальних скорочень і умовних позначень, а, з погляду синтаксису – широким використанням еліптичних (особливо у військовій документації) і клішованих конструкцій, обмеженістю дієслівних форм, стислою формою висловлювання. І все це пов'язано з певним функціональним навантаженням, що взагалі характеризує військову сферу спілкування: стислість, чіткість і конкретність формулювань, точність і ясність викладу, що забезпечує логічну послідовність, чітке відмежування однієї думки від іншої для легкого сприйняття переданої інформації.

У граматичних системах обох мов є як співвідносні граматичні явища (наприклад, категорія частин мови, категорія числа тощо), так і явища, що

не мають відповідностей в іншій мові (наприклад, герундій, артикль, абсолютні конструкції). Певні синтаксичні явища, характерні для англійських військових текстів, можуть створювати деякі труднощі під час перекладу. Відомо, що зв'язок слів у реченні оформляється граматично. Граматичні форми і конструкції мають певне граматичне значення, пов'язане з лексичним значенням слів. Тому при перекладі необхідно враховувати не тільки граматичне значення форм і конструкцій, які перекладаються, але й лексичне значення. Відбір граматичних засобів потребує врахування їх значень та порівняння з подібними граматичними явищами в іншій мові. Найбільші труднощі зазвичай виникають при перекладі конструкцій з дієсловом-присудком у пасивному стані (пасивних конструкцій), зворотів з герундієм, дієприкметником та інфінітивом, тобто таких граматичних явищ, що відсутні в українській мові, як було зазначено вище.

Далі розглянемо особливості військового перекладу. У військовому перекладі дуже велике значення має точність перекладу, оскільки матеріал, який перекладається, може слугувати основою для прийняття важливих рішень, проведення військових операцій тощо. Ураховуючи вищесказане, адекватність перекладу військових матеріалів передбачає не тільки точну передачу змісту матеріалу, але й більш ретельну передачу його структурної форми, послідовності викладу та низку інших факторів, які можуть вважатися непотрібними, формальними, але мають велике значення для військового фахівця. Наприклад, в бойових документах порядок пунктів і підпунктів, їх позначення (арабськими цифрами та літерами латинського алфавіту), точність передачі дат і часу, координат, географічних назв, нумерація й найменування частин і підрозділів та інша інформація [1].

Окрім того, військовий переклад є одним із видів спеціального перекладу з яскраво вираженою комунікативної функцією. Перекладач може бути безпосереднім учасником акту комунікації як усний посередник між комунікантами, що спілкуються різними мовами, а може тільки перетворювати отримані повідомлення для нової групи реципієнтів. Другий варіант зазвичай актуалізується при письмовому перекладі. І цей варіант набагато складніший за перший. У першому варіанті адресант безпосередньо сприймає перекладача і має можливість погодити своє суб'єктивне світосприйняття з суб'єктивним світосприйняттям перекладача, підтримуючи з ним постійний зворотний зв'язок. Окрім того, прагматичні компоненти надходять до адресата самостійно. Усе це значно полегшує роботу перекладача.

Розглянемо таку ситуацію спілкування: підлеглі отримали наказ. Вони повинні, по-перше, абсолютно однозначно зрозуміти зміст документа (звідси вимога до чіткості, ясності й логічності мовного наповнення), по-друге, усвідомити своє завдання і своє місце в майбутніх діях і, по-третє, сприйняти волю командира як наказ до дії (звідси й вимога до експресивності вираження цієї волі). Інакше кажучи, реципієнти повинні бути мотивовані цим повідомленням (наказом) на швидкі, рішучі дії. Уживання емоційних засобів неприпустиме, тому вся експресивність досягається тільки непрямим шляхом, а саме вживанням певних граматичних конструкцій.

Отже, роль перекладача ускладнюється низкою факторів, оскільки відмінною рисою військового перекладу є використання термінів і гранично точне, чітке викладення матеріалу, з одного боку, та відсутність образно-емоційних виразних засобів, за винятком військово-публіцистичних текстів та військових мемуарів, з іншого. Перекладач повинен знати особливості граматичних відповідностей та невідповідностей, способи їх передачі засобами іншої мови, добре розбиратися в системі лексико-граматичних значень обох мов, ураховуючи весь комплекс складної взаємодії їх лексичних і граматичних засобів.

Перейдемо до розгляду синтаксичних особливостей військових текстів і встановимо типові елементи військово-публіцистичних текстів з погляду їх синтаксичної організації.

Однією з мовних особливостей англомовних військових документів є широке використання пасивного стану:

4.4.1. Requirement for Specific Request. Assistance ***may be provided*** *only if:*

4.4.1.1. The assistance ***is requested*** *by a responsible official of the eligible organization or activity to which the assistance* ***is to be provided****.*

National military objectives ***shall be accomplished*** *with a minimum of manpower that* ***is organized and employed*** *to provide maximum effectiveness and combat power* [4]. Такі конструкції прийнято передавати українською мовою одним із таких способів.

1. Безособовими реченнями: *The battalion was assigned the mission to launch an attack at 010315 January. Батальйону було поставлено завдання перейти в наступ 1 січня о 3.15* [1].

2. Неозначено-особовими реченнями: *Field fortifications are built of stone, wood, and all other available natural materials. Польові фортифікації будують з каменю, дерева та інших підручних матеріалів* [1].

Підмет такої пасивної конструкції зазвичай перекладається:

1) прямим або непрямим додатком у знахідному або давальному відмінку:

In large-scale operations ***corps and army engineer units*** *are assigned the heavier tasks. Під час крупно масштабних заходів* ***корпусним та армійським інженерним військам*** *ставлять більш складні завдання*[1];

2) іменником з прийменником:

Infra-red devices *have been much written about.* ***Про інфрачервоні прилади*** *вже багато писали.*

The rate of reaction *is influenced by many factors.* ***На швидкість реакції*** *впливає багато факторів* [1];

3) дійсним станом замість пасивного стану:

Strong points ***are considered*** *by the Americans to be the bulk of modern defense. Американці вважають, що опорні пункти є основою сучасної оборони* [1];

4) адекватною заміною, тобто шляхом заміни англійської пасивної форми дієслівними конструкціями української мови, що передають той самий зміст:

This vehicle is created with a fording ability of 2.2. meters. Цей танк здатний долати броди завглибшки до 2,2 метрів [1].

Інфінітивні конструкції особливо широко представлені у військових матеріалах, оскільки інфінітив позначає дію без указівки на спосіб, час, особу, число і виражає необхідність здійснення дії, спонукання до дії і категоричний наказ, передає динаміку процесу дії. Інфінітивні конструкції зазвичай перекладаються українською мовою такими способами:

1) іменником з прийменником:

The divisio ***prepares fire plans to support*** *the scheme of defense. Дивізія готує сектор обстрілу* ***для забезпечення*** *всієї оборони* [1];

2) інфінітивом:

The purpose of this device is ***to provide*** *better training of personnel. Призначення даного приладу –* ***підвищити*** *якість навчання особового складу* [1];

3) безособовим або неозначено-особовим реченням:

Oxygen is known to be colorless. Загальновідомо, що кисень безбарвний [4; 5];

4) означальним підрядним реченням:

Mobility and dispersion are the factors to influence moder nuclear combat.

Мобільність і розосередженість є тими факторами, які впливають на ведення сучасного бою із застосуванням ядерної зброї [4; 5];

5) з'ясувальним підрядним реченням:

The patrol watched the enemy leave his positions. Дозор спостерігав, як ворог залишив свої позиції [4; 5];

6) підрядними реченнями з обставинами мети або наслідку:

To destroy the enemy resistance nuclear weapons wi'll be employed. Для того, щоб подолати опір ворога, буде використано ядерне озброєння [4; 5].

В українській граматичній системі відсутні форми, що відповідають герундію. Герундій перекладають українською мовою іменником, інфінітивом, дієприслівником та підрядним реченням, наприклад:

1) іменником:

A new system for ***designating and naming*** *military rockets and missiles has recently been announced. Нещодавно було оголошено про нову систему для* ***позначення й найменування*** *військових ракет* [4; 5];

2) інфінітивом:

The attacking units will continue ***moving*** *widely separated until near the enemy.*

Підрозділам першого ешелону продовжувати ***просуватися*** *... до зближення з супротивником* [4; 5];

3) дієприслівником та дієприслівниковим зворотом:

An aircraft cannot land without ***reducing*** *its speed.* ***Не знижуючи*** *швидкості, літак не може здійснити посадку* [4; 5];

4) підрядним реченням:

They insist on the equipment ***being carried*** *by some other means of transportation.*

Вони наполягають на тому, ***щоб матеріальна частина перевозилася іншими транспортними засобами*** [1].

Також в англомовних військових матеріалах широко представлені конструкції з дієприкметником. Вони зазвичай перекладаються українською мовою дієприкметниковими і дієприслівниковими зворотами і підрядними реченнями, наприклад:

1) дієприкметниковим зворотом:

*Missiles **used** to hamper the operation of radar installations are termed «antiradar missiles». Ракети, **використовувані для створення перешкод установкам радіолокацій,** називаються «ракетами протирадіолокацій»* [4; 5];

2) дієприслівниковим зворотом:

***Having assembled** the device, one should check its operation. **Зібравши прилад**, слід перевірити його роботу* [4; 5];

3) підрядним реченням:

*The thrust being greater than the drag, the aircraft speed will increase. **Коли тяга стає більше лобового опору**, швидкість літака збільшується* [4].

Окрім того, під час аналізу оригінальних текстів і текстів, які були перекладені українською, ми звернули увагу на те, що перекладачі змінюють структуру так званих «розщеплених речень». Розщеплене речення визначається як спеціальний тип акцентувальних речень [3]. Наведемо деякі приклади:

It was in the 1990s that NATO first responded to the end of the familiar East-West division and its accompanying ideological, political and military adversarial relationships, and to the disappearance of conventional military threats to security in the Euro-Atlantic area [4]. *У 1990 році НАТО вперше відреагувала на припинення звичного поділу на Схід і Захід та відносин ідеологічного, політичного і військового протистояння, які його супроводжували, а також на зникнення звичайної військової загрози безпеці євроатлантичного регіону* [5].

It was at the Istanbul Summit that the leaders of the 26 member countries gathered for the first time since the Alliance's fifth round of enlargement [4]. *Вперше після п'ятого раунду розширення керівники 26 країн – членів НАТО зібралися разом на Стамбульському саміті Альянсу* [5].

Трансформація структури призводить до того, що речення втрачають компонент експресивності внаслідок такої заміни.

Отже, під час дослідження було з'ясовано:

1) в англомовних військових текстах широко використовуються інфінітивні конструкції, дієприкметникові звороти, пасивний стан, герундій та звороти з герундієм;

2) при перекладі:

– пасивний стан передається безособовими реченнями, неозначено-особовими реченнями, дійсним станом замість пасивного стану. Підмет такої пасивної конструкції зазвичай перекладається прямим або непрямим додатком у знахідному або давальному відмінку, іменником з прийменником;

– інфінітивні конструкції – іменником з прийменником, інфінітивом, безособовим або неозначено-особовим реченням, означальним підрядним реченням, з'ясувальним підрядним реченням, підрядними реченнями з обставинами мети або слідства;

– герундій та звороти з герундієм – іменником, інфінітивом, дієприслівником та дієприслівниковим зворотом, підрядним реченням;

– конструкції з дієприкметником – дієприкметниковими і дієприслівниковими зворотами і підрядними реченнями;

– відбувається трансформація структури розщеплених речень.

На наш погляд, тема дослідження є перспективною, оскільки, по-перше, не всі типи військових текстів було проаналізовано, а, по-друге, існує певна низка питань щодо синтаксису англомовних англійських текстів та особливостей їхнього перекладу українською мовою.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Нелюбин Л.Л.** Учебник военного перевода (английский язык) / Лев Львович Нелюбин. – М.: Воениздат, 1981. – 656 с. 2. **Стрелковский Г.М.** Теория и практика военного перевода (Немецкий язык) / Геннадий Михайлович Стрелковский. – М.: Воениздат, 1979. – 272 с. 3. **Side R., Wellman G.** Grammar and Vocabulary for Cambridge Advanced and Proficiency / Richard Side and Guy Wellman. – Pearson Educational Limited, 2002. – 288 p.4. **Directives** and Instructions. US Department of Defense. – [Режим доступу] : http://www.defense.gov/. 5. **Directives** and Instructions. US Department of Defense. (українська версія) – [Режим доступу] : http://www.defense.gov/.